

УДК 369.01

ПЕТРУШКА

Олена Володимирівна
petrushka888@ukr.net

ШУЛЮК

Богдана Степанівна
bohdanashulyuk@i.ua

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ТА НАПРЯМИ ЙОГО МОДЕРНІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

PROBLEMS OF SOCIAL INSURANCE AND DIRECTIONS OF ITS MODERNIZATION IN UKRAINE

У статті розглянуто актуальні проблеми функціонування вітчизняної системи соціального страхування та наведено ефективні напрями їх вирішення. Автором окреслено основні етапи модернізації соціального страхування.

В статье рассмотрены актуальные проблемы функционирования отечественной системы социального страхования и приведены эффективные направления их решения. Автором очерчено основные этапы модернизации социального страхования.

The article deals with the actual problems of functioning of the domestic social insurance system and provides effective directions for their solution. The author highlights the main stages of modernization of social insurance.

Ключові слова: соціальне страхування, соціальний захист, проблеми соціального страхування, концепція реформування соціального захисту, напрями модернізації соціального страхування.

Ключевые слова: социальное страхование, социальная защита, проблемы социального страхования, концепция реформирования социальной защиты, направления модернизации социального страхования.

Key words: social insurance, social protection, problems of social insurance, concept of social protection reform, directions of social insurance modernization.

ВСТУП

Соціальне страхування відіграє вагому роль при здійсненні соціального захисту громадян від соціальних ризиків. Будучи важливим елементом соціальної економіки, воно виступає свого роду лакмусовим папірцем, який

характеризує проблеми та недоліки існуючої системи соціального захисту. Низький рівень соціальної захищеності громадян є вкрай актуальною проблемою сьогодення, що створює передумови для пошуків нових напрямів реформування та модернізації соціального страхування в Україні.

Науковий доробок економічного спрямування, присвячений дослідженню проблем функціонування системи соціального страхування та шляхів їх подолання, є чималим обсягом праць як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Серед зарубіжних авторів слід відзначити Є. Гонтмахера, К. Ерроу, М. Коновалова, В. Роїка, К. Турбіна. Вагомий внесок у дослідження проблем соціального страхування та шляхів їх подолання зробили такі вітчизняні вчені як: С. Березіна, В. Годлевська, О. Коваль, М. Кравченко, Е. Лібанова та ін. Проте питання модернізації системи соціального страхування не є цілком вирішеними і потребують нових наукових досліджень.

МЕТА РОБОТИ

Метою даної статті є висвітлення основних проблем обов'язкового соціального страхування та можливих шляхів їх вирішення, що дозволить підвищити ефективність функціонування соціального страхування у період формування ринкової економіки в Україні.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою статті є наукові праці, присвячені предмету дослідження, матеріали періодичних видань та ресурси Internet. При проведенні дослідження використано діалектичний метод наукового пізнання, а також системний підхід до вивчення проблем соціального страхування та шляхів їх вирішення в сучасних умовах.

РЕЗУЛЬТАТИ

Сучасні системи соціального страхування в розвинутих країнах світу становлять базу соціального захисту населення. Заснований на страхових принципах механізм фінансового забезпечення соціально вагомих цілей вже багато років займає провідне місце в системі соціального страхування. Така стійкість пояснюється гнучкістю і адаптованістю цього інституту соціального захисту до умов ринкової економіки.

Характерні ознаки існуючої системи соціального страхування в Україні обумовлені певними історичними особливостями її становлення. Як відомо, деякі закони та нормативні акти, що регламентували механізм функціонування соціального захисту громадян, були прийняті ще в кінці XIX - початку XX ст. Основою соціального страхування на той час була виключно державна форма фінансування. Дана система проіснувала, практично, в незмінному вигляді до 80 років минулого століття. До числа її переваг можна було б віднести високий рівень контролю за процесом розподілу коштів в зв'язку із централізацією фінансових потоків, а також всезагальний та всеохоплюючий характер надання соціальної допомоги для різних категорій населення. Серйозними недоліками існуючої системи соціального страхування, насамперед, були високий рівень бюрократизму в управлінні, відсутність страхових принципів та чіткої спеціалізації при здійсненні розподілу фінансових ресурсів фондів соціального страхування, що в свою чергу, призводило до неефективного їх використання[1].

За роки незалежності українська система соціального страхування в багатьох аспектах була модернізована, проте її можливості і надалі не відповідають необхідним параметрам для забезпечення гідного соціального захисту громадян. Основні показники, що характеризують її ефективність (тривалість та рівень життя, рівень бідності, стан здоров'я нації), дозволяють зробити висновки про те, що рівень соціального захисту населення в нашій державі є вкрай незадовільним та потребує системного вдосконалення.

Необхідно зазначити, що ідея реформування була розроблена у відповідності до міжнародного досвіду побудови систем соціального страхування, проте її втілення в умовах трансформаційної кризи викликало ряд проблем, а в деяких аспектах - стало неможливим для запровадження. Серед основних перешкод на шляху реформування даної системи варто виділити наступні:

- наявність високого рівня диференціації доходів населення у різних регіонах та секторах економіки;

- існування великих масштабів тіньового ринку праці, що зменшує можливості формування відповідного рівня дохідної частини фондів соціального страхування;
- застаріла нормативно-правова база соціального страхування, яка нівелює страхові принципи та чітку адресність соціальної допомоги, що зменшує стимули офіційного оформлення трудових відносин та сплати в повному обсязі соціальних внесків.

Таким чином, формування сучасної системи соціального захисту – завдання комплексне. Необхідно сформувати такі правові, організаційні та фінансові механізми, які б забезпечували реалізацію основних принципів соціального страхування. Вдосконалення нормативної бази створюватиме сприятливі умови для взаємодії соціального страхування із трудовим, фінансовим та адміністративним правом, а також ліквідує законодавчі протиріччя між ними.

Вважаємо, що в основу реформування діючої системи соціального захисту повинні бути покладені страхові принципи. Їх суть зводиться до розподілу матеріальної відповідальності щодо виплат компенсацій та мінімізації соціальних ризиків серед максимально можливої кількості учасників. Адже сьогодні спостерігається різка деформація розподільчих відносин, з'явилась можливість отримання страхових послуг без участі у формуванні фінансової основи соціального страхування. Внаслідок цього, порушується один із базових принципів страхування «внесок – виплата», а фінансова система недоотримує законодавчо закріплених ресурсів. Крім цього, спостерігається нівелювання принципу особистої відповідальності громадян за формування власного добробуту, який є вкрай необхідним в ринкових умовах господарювання.

Стратегія розвитку соціального страхування, на нашу думку, повинна включати ряд послідовних напрямів, а саме:

- консолідовані дії уряду, профспілок та роботодавців у вирішенні соціальних питань;

- активізація діяльності профспілок при збереженні за урядом контрольних та законотворчих функцій;
- розвиток та підтримка різного роду недержавних добровільних форм соціального страхування.

Модернізація соціального страхування в Україні повинна здійснюватись шляхом знаходження оптимального балансу між економічною ефективністю та соціальною спрямованістю даної системи. Тобто, система державних страхових фондів повинна максимально забезпечувати компенсацію застрахованим особам втрат, пов'язаних із настанням страхових випадків при мінімальному навантаженні по сплаті страхових зборів на усіх суб'єктів ринкової економіки.

Аналіз ефективності діючої системи соціального страхування дає можливість зробити висновок про те, що перерозподіл національного продукту з метою відтворення робочої сили знаходиться на вкрай низькому рівні. Кількісний аналіз основних показників системи соціального страхування виділяє два основних фактори, що зменшують економічну ефективність даного інституту - економічний та соціальний. Суть першого полягає у встановленні в Україні низького рівня офіційної заробітної плати як в абсолютних показниках, так і по відношенню до ВВП. Соціальний фактор проявляється у збільшенні державного тиску на економіку та перекладенні на неї функцій із соціального захисту.

Основою концепції реформування соціального страхування, на нашу думку, повинні виступати загальні принципи, дотримання яких є обов'язковим на кожному етапі перетворення:

- розвиток та удосконалення страхового механізму;
- забезпечення пропорційності між рівнем участі у формуванні страхових фондів та розміром страхових виплат;
- зміцнення автономності фондів соціального страхування та їх незалежності від стану державного бюджету;
- розширення сфери страхових соціальних ризиків.

Саме на основі вищезазначених принципів можна побудувати модель страхового соціального захисту, яка б органічно поєднувалася з ринковою

економікою. Фінансова допомога населенню з боку держави повинна носити строго адресний характер в залежності від принципів організації і механізмів перерозподілу.

Вважаємо, що модернізація системи соціального страхування в Україні має відбуватись за трьома напрямками (рис.1).

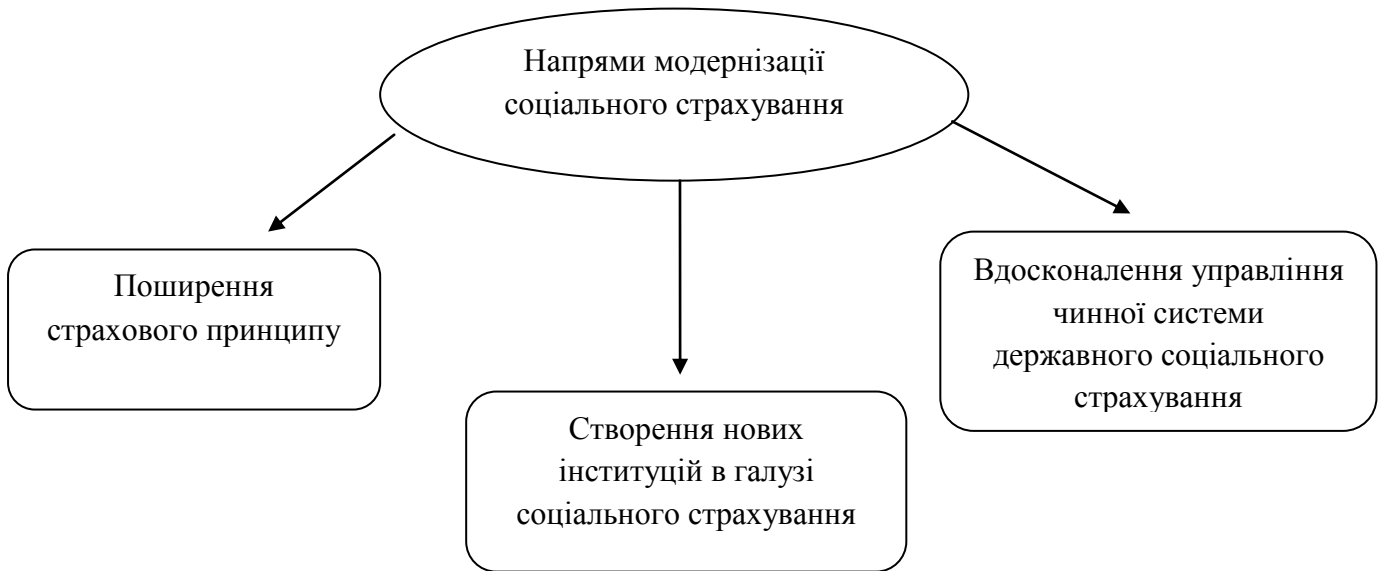

Рис.1. Напрями модернізації системи соціального страхування в Україні.*

**Складено автором на основі [1,2].*

Розглянемо більш детально кожен із напрямів реформування.

Поширення страхового принципу.

Для якомога повнішого поширення страхового принципу необхідно провести ґрунтовний аналіз практики фінансування фондами заходів, що мають не страховий характер. На основі висновків такого ретельного аналізу мають бути прийняті відповідні рішення щодо:

- ліквідації частини напрямів через їх архаїчність, непотрібність та популістський характер;
- передачі частини напрямів іншим суб'єктам системи соціального страхування, для яких такий вид діяльності є більш притаманним (бюджети всіх рівнів, Міністерство соціальної політики, благодійні фонди та ряд громадських організацій);

- залишення у розпорядженні фондів соціального страхування частини напрямів використання коштів, які не відповідають вимогам адресності та носять не страховий характер;
- оптимального згрупування тих напрямів, які залишаються за фондами для усунення їх подвійного тлумачення та уникнення зловживань в цій сфері.

Вдосконалення управління чинної системи державного соціального страхування.

Для удосконалення адміністрування системи соціального захисту, яка діє на сьогодні необхідно здійснити ряд заходів:

- змінити статуси існуючих фондів соціального страхування шляхом уніфікації їх структури та ліквідації Рад фондів, як зайвої та неефективної управлінської одиниці;
- забезпечити оптимальний розподіл компетенцій між виконавчими дирекціями (виконання поточних планів) і правліннями фондів (вирішення стратегічних завдань);
- розробити та прийняти ряд нормативно-правових актів, які б зобов'язували фонди соціального страхування оприлюднювати інформацію про стан їхніх доходів та витрат у більш розширеному вигляді (постатейний розпис), а також інформацію стосовно результатів перевірок їх діяльності.

Створення нових інституцій в галузі соціального страхування.

Даний напрям реформування повинен базуватись на запровадженні прогресивних фінансових інституцій, які б сприяли розвитку системи державного соціального страхування, насамперед, це створення:

- системи обов'язкового медичного страхування із визначенням методики розрахунку обсягів державних гарантій та тарифів на медичне обслуговування;
- системи обов'язкового корпоративного пенсійного страхування, яка повинна доповнювати другий рівень системи пенсійного забезпечення і активи якої повинні обслуговуватись Накопичувальним фондом;

- Фонду гарантування страхових виплат за договорами страхування життя, засновниками якого повинні бути ліцензовані страхові компанії, які займають топові місця у рейтингу Insurance Top.

На основі проведеного дослідження можна зробити висновок про те, що у системі соціального страхування України присутня низка проблем, які потребують негайного вирішення. Реалізація вище перелічених напрямів модернізації, на нашу думку, сприятиме перетворенню соціального страхування в один із найважливіших макроекономічних механізмів розвитку і регулювання соціальних процесів, а також забезпечить соціальний захист громадян України та зменшить навантаження на постійно збиткову соціальну сферу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сучасні тенденції в реформуванні системи соціального страхування України / С. Березіна // Вісник Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка. Серія Економіка. – №3(168). – 2015. – С. 25-27.
2. Модернізація соціального страхування в Україні. Аналіт. доп. / О.П. Коваль. – К.: НІСД, 2014. – 38с.
3. Эрроу К. Неопределенность и экономика благосостояния здравоохранения // American Economic Review vol. 93, 2000.
4. Роик В.Д. Основы социального страхования. М.: Анкил, 2005. – 255с.
5. Роик В. Институт социального страхования: Доктрины и концепции // Человек и труд. – 2005. – №5. – С. 22-26.